

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра теорії та історії світової літератури

КУРСОВА РОБОТА

з історії української літератури

на тему: «Жанрові особливості технофентезі у романі

Дарії Піскозуб «Машина»»

студентки групи СЛукр 03-20
педагогічного факультету романо-
германської та української філології,
спеціальності 014 Середня освіта,
спеціалізації 014.01 Українська мова
і література, освітньої програми
Українська мова і література,
англійська мова, зарубіжна література
Каленюк Юлії Михайлівни

Допущена до захисту

«___» _____ року

Науковий керівник –

професор Мейзерська Т. С.

Завідувач кафедри

(підпис)

(ПІБ)

Національна шкала _____

Кількість балів: _____ Оцінка: ЄКТС ___

Київ – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕХНОФЕНТЕЗИ ЯК ЛІТЕРАТУРНИЙ ЖАНР	5
1.1. Від фентезі до технофентезі: дефініції та специфіка жанру	5
1.2. Технофентезі в сучасній українській літературі й творчість Дарії Піскозуб	7
РОЗДІЛ 2. ХУДОЖНЯ СВОЄРІДНІСТЬ РОМАНУ ДАРІЇ ПІСКОЗУБ «МАШИНА»	13
2.1. Жанрово-композиційні особливості роману.....	13
2.2. Образна система роману	18
2.3. Морально-етична проблематика твору в контексті науково-технічного прогресу людства	21
ВИСНОВКИ.....	25
RESUME.....	27
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	29

ВСТУП

З кожним роком українська література усе більше розширюється: збагачується новими авторами та творами, зростає попит на книжки, стає дедалі більше блогерів, чий улюблені заняття – це читання та рецензування. Письменники руйнують літературні кордони – починають використовувати нові жанри та художні особливості. Серед жанрових різновидів фантастики літературознавці виділяють фентезі, що посідає одне з провідних місць у сучасному художньому світі.

Виникнення й розвиток фентезі дослідники пов'язують зі змінами, які відбулися в різних сферах, зокрема в соціальній, науковій та інформаційній. Цей жанр немов відгукується на питання складного та суперечливого світу, дає можливість реалізувати всі експерименти фантазії та проаналізувати основні закони існування соціуму та всесвіту в цілому.

Актуалізація фентезійних жанрів в сучасній українській літературі спостерігається після визнання України незалежною державою. Наприклад, видавництво «Зелений пес» почало видавати фантастичні твори таких письменників, як: Марина та Сергій Дяченки, Олег та Валентин Авраменки, Генрі Лайон Олді, Андрій Валентинов, Володимир Арєнєв. У 2005 році українське фентезі здобуває всесвітнє визнання: подружжя Дяченків стають найкращими письменниками-фантастами Європи [33]. У 20-ті роки ХХІ століття зростає кількість авторів-любителів цього неймовірного жанру, навіть ті спеціалісти, які працюють в повністю протилежному літературі напрямку – ІТ-сфері – починають видавати фентезі. Серед них можна назвати Павла Дерев'янка з його романом «Аркан вовків» [13], де автор прагне до переосмислення козаччини, Ірину Грабовську, з романом про альтернативну історію Києва «Останній обитель бунтарства» [10], Андрія Новіка, який описує відкриття, що здатне змінити світ, у романі «Аномалія» [25].

Сенсацією для українського фентезі став написаний у 2019 році роман Дарії Піскозуб «Машина» [27]. Цей твір зовсім не схожий на ті, до яких читачі звикли, його жанр – технофентезі. Саме завдяки такому жанровому новаторству,

вмілому зображенню боротьби людських племен зі штучним інтелектом, роман та його авторка здобули перемогу в Конкурсі фентезійних романів «Брама-2019».

Проблема вивчення **актуальності** технофентезі цілком зрозуміла – читачі розширюють свої уподобання, намагаючись поєднати живий світ зі світом технічного прогресу, що в майбутньому дедалі наростатиме.

Наукова новизна роботи полягає в необхідності дослідження жанру технофентезі в сучасній українській літературі, зокрема, в романі Дарії Піскозуб «Машина», який ще не став предметом уваги літературознавців.

Об'єкт дослідження: жанр технофентезі в сучасній українській літературі.

Предмет дослідження: жанрові особливості роману-технофентезі Дарії Піскозуб «Машина».

Мета роботи: на теоретичному рівні – з'ясувати сутність та історію розвитку жанру технофентезі в сучасній літературі, зокрема українській; на практичному рівні – прослідкувати особливості жанру у романі Дарії Піскозуб «Машина».

Завдання роботи:

- ✓ дослідити історію зародження технофентезі в літературі;
- ✓ вивчити жанрові особливості технофентезі та специфіку їх функціонування у романі «Машина»;
- ✓ розглянути творчість Дарії Піскозуб як новаторську в сучасній українській літературі;
- ✓ продемонструвати зв'язок літератури технофентезі з актуальними морально-етичними проблемами сучасного людства.

У роботі використано комплексний підхід до аналізу тексту. **Теоретико-методологічну базу** дослідження складають порівняльно-історичні, структурно-семіотичні, наратологічні та інтертекстуальні підходи, застосовані до аналізу художнього тексту.

РОЗДІЛ 1. ТЕХНОФЕНТЕЗІ ЯК ЛІТЕРАТУРНИЙ ЖАНР

1.1. Від фентезі до технофентезі: дефініції та специфіка жанру

Фантазування в літературі відоме з давніх часів. Воно пройшло довгий час становлення – від міфотворчості до нашого часу. З кожним новим жанром сфера фантазування розширюється, нищить будь-які кордони й умовності, творить нові піджанри. Серед цього різноманіття поступово виробився літературний жанр фентезі, а згодом із нього – технофентезі.

Фентезі є доволі молодим та водночас уже невід’ємним жанром сучасної літератури. В сьогоденнішньому вигляді воно сформувалося лише в середині ХХ-го століття, а його класиком вважається англійський письменник Джон Рональд Руел Толкін. Власне вихід його роману «Гобіт», опублікованого в 1937 році, прийнято вважати зародженням фентезі [12, с.102].

Щодо терміну, то навколо нього завжди точаться дискусії, адже фентезі (fantasy) настільки широко розійшлося в усіх мистецьких напрямках – літературі, живописі, кінематографії, аніме, комп’ютерних іграх – що наразі важко дати одне конкретне визначення. Таку закономірність розповсюдження науковці називають фентезізацією глобальної культури.

Отже, щодо визначення терміну, то варто вживати таке поняття: «жанр спекулятивної фантастики з магічними елементами, дія якого зазвичай відбувається у вигаданому всесвіті та інколи натхненна міфологією та фольклором» [40]. Фентезі та фантастика – це різні жанри літератури, тому їх не слід сприймати як одне й те ж, оскільки перше – це швидше «світ меча й магії», а друге описує події, що можуть відбуватися в майбутньому, наприклад, у космосі чи з прибульцями.

Якщо прослідкувати аудиторію, яка наразі цікавиться цим жанром, то можна дійти висновку, що найпопулярнішим він є серед молоді. Тож у чому таке прагнення поринути у світ фентезі? Занурення у нього дозволяє висловлювати алюзії на тему навколишньої реальності, а також пропонує засоби для реконструкції цієї реальності. Як зазначається, фентезі – це «езопівська мова»,

яка надає можливість сказати більше, ніж реалістична література [17, с.7]. Крім того, фентезі може слугувати засобом ескапізму, дозволяючи читачам відійти від реальних проблем сучасності. [12, с.102].

За специфікою розвитку сюжетних ходів фентезі прийнято поділяти на: епічне фентезі, гумористичне, романтичне, міське та детективне, технофентезі, темне фентезі, героїчне та ігрове тощо [15, с.252].

Енциклопедія The Encyclopaedia of Science Fiction подає таке визначення жанру технофентезі: «це фентезі, яке має науково-технологічні атрибути або використовує науково-технологічні інструменти; воно відрізняється від наукової фантастики тим, що немає жодних спроб виправдати таке використання науковими чи квазінауковими термінами» [39].

Важливо розрізнити між собою терміни «технофентезі» та «наукова фантастика», хоча обидва жанри пов'язані з технічним прогресом людства. Технофентезі створено як протилежність до наукової фантастики з метою опису фантастичних творів, які не зосереджені на передбаченні наукового та технічного прогресу, а дія в них відбувається в персональних світах [29, с.14]. Водночас, у науковій фантастиці усе підпорядковується точній технології, розкритті майбутнього через розрахунки та інтелектуальну аналітику. Однак близькість двох форм усе ж таки можна простежити, якщо використати припущення Артура К. Кларка про те, що «будь-яку достатньо розвинену технологію неможливо відрізнити від магії», проте це радше літературне, а не технологічне спостереження [16].

Своєрідним архетипом жанру технофентезі можна вважати роман «Франкенштейн, або Сучасний Прометей» Мері Шеллі [41]. Твір часто називають першим справжнім науково-фантастичним романом, однак насправді він не містить жодного наукового обґрунтування, крім туманних натяків на таємничі сили електрики, і в будь-якому випадку набагато більше є посилянь на тематику фентезі: природу протистояння добра і зла.

Якщо говорити про технофентезі в цілому, то прикладів з'явилося багато, особливо протягом останніх кількох десятиліть, коли технологія змінила

вірування в західній свідомості. Серед відомих іноземних літераторів, які звернулися до цього жанру, можна назвати: Ендрю М. Грілі та його роман «God Game» [42], у якому люди буквально занурюються у відеоігри, стають їх частинами, чи всесвітньо популярний роман-жах Стівена Кінга «Крістіна» [36], де автівка починає олюднюватися, чим ледь не вбиває головного героя.

Згодом із жанру технофентезі з'являється ще один популярний піджанр стимпанк, у якому простежується ретрофутуристична технологія та естетика, натхненна промисловими паровими машинами 19-го століття. Твори стимпанку часто розгортаються в альтернативній історії вікторіанської епохи, де парова енергія залишається основною, або у фантастичному світі, який так само використовує силу пари [38].

Підсумовуючи все вище зазначене, можна дійти до висновку, що технофентезі має доволі цікаву історію розвитку – поєднання частини світу фентезі з науковою фантастикою. Жанру не обов'язково мати якихось міфологічних істот чи обґрунтованої науки, достатньо накласти трохи магії на світ людства або перенести їх у інший простір. Саме це й притягує увагу читачів, оскільки вони ніби знаходяться між двома світами – магії та науки.

1.2. Технофентезі в сучасній українській літературі й творчість Дарії Піскозуб

Перш, ніж почати розмову про розвиток жанру технофентезі в сучасній українській літературі, варто звернутись до його першоджерел у національній літературній історії. І тут відразу згадується драма-фейерія Лесі Українки «Лісова пісня» – один із перших прообразів фентезі в літературі України [33]. У цьому творі можна простежити, як чарівне перепліталось з життям людей. Образ мавки, яка є представником української міфології, чітко виражає приклади використання елементів фентезі у творі – звернення до міфології, любовна лінія між людиною та істотою іншого світу.

Сучасний український художній світ переповнений прикладами творів фентезі. Серед літераторів, які звертаються до цього чарівного жанру, можна

зустріти такі імена: Дара Корній («Гонимарник») [21], Галина Пагутяк («Слуга з Добромиля») [26], Наталія Матолінець («Всі мої Ключі і Гайя») [24], Наталія Довгопол («Знайти країну амазонок») [14], Ірина Грабовська («Зірки й кістки») [9] та інші. Отже, можна зрозуміти, що українська література доволі широко охоплена письменниками-фентезистами, хоча цей жанр є доволі новим для нашого національного письменства. Багато авторів-початківців невпевнені, чи сподобається читачеві така «новинка», то свої перші кроки чимало з них роблять на різних читацьких платформах. Наприклад, існує аналог всесвітньовідомого Wattpad, сайту, де будь-хто може розмістити свій текст, для українців – це Аркуш [2]. Ця платформа більш зорієнтована на жіночі романи та фентезі, проте можна знайти й чимало творів технофентезі. Наприклад, Маркус Берті почав свою творчість із розміщення казки «Пригоди котика Бантика» [4], що доволі швидко набрала популярності, а через декілька місяців розмістив технофентезі з елементами кіберпанку «Людина без серця» [3]. Суть роману в тому, що юнак Еліот шукає джерело альтернативної енергії, після глобальної катастрофи, але ціна виявляється завеликою.

Із початком війни автори почали порушувати тему прогресивного розвитку України після бойових дій. Доволі вдало почали вводитися елементи технофентезі, якими змальовують штучний інтелект з елементами містики. Прикладом такого твору варто розглянути «Знайди її» Вікторії Манойленко [23] із сайту Аркуш. Роман окреслює картину майбутньої України зі сторони прогресивного розвитку та надприродного, ба більше цей твір має примітку «Український Ні-Tech», що неодмінно привертає увагу читачів.

Не тільки майбутній прогрес держави може описати технофентезі, а й картину самої війни. Коли ні магії, ні містяни, наділені силою каменю, не можуть завадити падінню захисних куполів, з'являються вони – Зов та його люди [18]. Потужний роман Еріка Керсі «Сталеві» [18] розповідає про долю головного героя, прототипом якого є один із азовців. Зову потрібно здобути владу над ворогом і захистити свою країну, але спершу йому треба перемогти себе.

Усе ж таки знаходяться автори, які одразу віддають у видавництво свої «світи», що згодом публікуються та знаходять шанувальників. Серед відомих письменників цього жанру зустрічаються імена таких людей: Андрій Новік («Аномалія») [25], Оксана Кіртог («Повелителька Хаосу») [19], Олексій Декань («Нурлінь») [11], Дарія Піскозуб («Машина») [27] та інші. Кожна історія унікальна, адже автори не пишуть суто в одному напрямку, а намагаються поєднати різні жанрові особливості, так, наприклад, у романі «Аномалія» Андрія Новіка першоплановою виступає детективна історія, а вже потім відкриття (гравітаційна аномалія в кристалах), що здатне змінити світ. Ще доволі влучним є введення українського колориту через характери героїв, що прекрасно простежується через подорож у іншу країну [1].

Якщо роман вище зазначеного автора розповідає про події сучасного існуючого світу, то «Нурлінь» Олексія Деканя [11] переносить читача на іншу планету, де є цілком звичні професії для людей: ковалі, ткачі, шевці, музики, рибаки, алхіміки, а також місце – ярмарка [8]. Доволі важливою особливістю книжки є наявність карти, що неодмінно допомагає орієнтуватися в просторі подій. Варто зазначити, що додавання мап до романів – це вже більш сучасна риса, яка прийшла із Заходу. Чудовим прикладом може слугувати іноземна авторка Сара Дж. Маас із серією «Двір шипів і троянд» [35], у якому без карти неймовірно важко зорієнтуватися серед дворів, або трилогія Голлі Блек «Народ повітря» [32], де путівник такого роду допоможе віднайти шлях між усіма місцями [43].

Крім цього, серед українських письменників популярними стають римейки на романи іноземців. Здавалося, як уже жанр фентезі «Відьмака» Анджея Сапковського [32] можна презентувати з іншого боку... Однак Володимир Васильєв [6] зміг ввести деталі технофентезі, написавши свого роду фанфік про пригоди Геральта. Твір можна розглядати як метафору сучасного суспільного збентеження, яке спричинене крахом промисловості, корупцією уряду та відчуженням від влади, що перебуває у руках еліти. Однак, характерною рисою технофентезі є те, що техніка в ній легко поєднується з видимо несумісною

магією, і немає наукового пояснення цьому явищу [5]. Проте «Відьмак Великого Києва» [5] призначений швидше не для шанувальників Сапковського, оскільки в романі Васильєва не розповідається про пригоди Білого Вовка чи інших важливих тем, що порушив автор оригінального твору. «...натомість це дотепна та своєрідна інтерпретація задуму, загорнута в титан, електромеханічні рушії та автоматичну вогнепальну зброю...», – стверджують польські оглядачі Кароліна та Матеуш Ривські [44].

Творчість Дарії Піскозуб неодмінно зробила внесок у сучасну українську літературу. Саме завдяки вмілому поєднанню людства як племені та Машини, що уособлює штучний інтелект, авторка дебютувала з технофентезі у 2019 році, адже настільки вміло поєднати минуле з майбутнім може лише частина авторів.

Варто розглянути творчість цієї львівської письменниці детальніше. За професією Дарія Піскозуб є проєкт-менеджеркою, у якої душа письменниці. Сама вона характеризує себе так: «... письменниця, яку життя закинуло в ІТ. Якщо письменництво – це те, що я обрала ще років у 8-9, моє найулюбленіше заняття і галузь, з якою я пов'язую найбільше мрій і планів, то ІТ, а саме проєктний менеджмент у ІТ – спосіб врівноважити мій хаотичний креативний характер» [28].

Для авторки ці дві професії пов'язані, оскільки обидві працюють з галуззю людських очікувань, однак різниця в тому, що одна реалізована практично, а інша – на невидимому рівні [7].

До написання «Машини» Дарію нашттовхнула її інженерна освіта, що пов'язана з точністю науки. Навчаючись в університеті, авторці спало на думку поєднати зовсім непоєднані дві епохи – вікінгів та майбутнього прогресу. Таким чином з'явилося вікінгоподібне плем'я в руїнному світі, яке дуже віддалено нагадує наш. Ці люди борються щороку за достатню кількість їжі та рабів і поклоняються тому, в чому людство XXI-го століття впізнає штучний інтелект. Головна думка роману полягає в тому, що якщо цивілізація буде втрачена, і не будуть збережені основні її знаки – електроніка, то приблизно за 4-5 поколінь можна відскочити назад у розвитку до кам'яного віку.

Дебют «Машини» відбувся доволі шокує, адже авторка за 5 хвилин до закриття подачі заявок на конкурс «Брама-2019» вирішила надіслати рукопис. Це рішення було вдалим, і згодом роман видало одне з українських видавництв.

Головний творчий метод Дарії Піскозуб полягає в тому, що вона не думає, як закінчити всю майбутню тетралогію, а пише тут і зараз. Для неї це поєднання садівництва та архітектури, неначе «що буде, те й буде» разом із чітким уявленням структури [20].

Надзвичайно важливим фактом у творчості Піскозуб є її співпраця з українським видавництвом Vivat. Письменниця там не лише авторка, а й перекладачка на ютуб-каналі «Фанатастичні talks». Спілкуючись із відомими іноземними авторами-фантастами, Дарія робить великий внесок для українських читачів – дає змогу роз'яснити певні моменти в романах, провести свого роду майстер-клас для майбутніх українських письменників, навчити читати романи між рядків. Серед світових фантастів українка вже провела розмову з В. Е. Шваб – авторкою бестселеру про дівчину, яка знаходить безсмертя, Маріссою Маєр – людиною, котра видає світові сучасну інтерпретацію казок, серед яких вже є «Сіндер («Попелюшка»))» та Червона шапочка («Скарлет»)), Голлі Блек – письменниця, чий світ фейрі припав мільйонам до душі [34]. Окрім внеску для українців, Дарія Піскозуб таким чином надихає себе на майбутні частини тетралогії, вона навіть стверджує, що якби такі проекти були у її 15-річному віці, то швидше та легше можна було б увійти в художній світ письма [20].

Отже, можна простежити, наскільки динамічним є розвиток Дарії Піскозуб як української авторки у жанрі технофентезі, та наскільки вагомою є її особистість для читацької аудиторії не лише в плані письма, а й у прагненні дати максимально поради для початківців.

Висновки до першого розділу

Підсумовуючи все вище зазначене, робимо висновки, що технофентезі виникло з жанру фентезі, розширившись за рахунок додавання сюжетів зі сфер технологій та магії, що не потребують чітких наукових пояснень. Вважається, що

першою авторкою в цьому жанрі стала Мері Шеллі з її твором «Франкенштейн, або Сучасний Прометей».

Найбільше технофентезі поширене в західноєвропейській та американській літературах, проте останнім часом до цього жанру звертаються й сучасні українські письменники. Свої перші кроки чимало з них роблять на читацьких платформах, скажімо, на «Аркуші», або ж надсилають свої рукописи на конкурси. Пишучи технофентезі, українські автори намагаються відходити від стандартних рамок – якщо технології, то це обов'язково майбутнє. Доволі яскраво в цьому жанрі заявила себе Дарія Піскозуб, яка змогла поєднати стосунки племен вікінгів зі штучним інтелектом, створивши надзвичайно цікавий простір для обговорень широкої читацької аудиторії. Загалом, творчість цієї письменниці є доволі неординарною, адже вона виступила не лише авторкою популярного роману, але й перекладачкою та популяризаторкою всесвітньо відомих бестселерів.

РОЗДІЛ 2. ХУДОЖНЯ СВОЄРІДНІСТЬ РОМАНУ ДАРІЇ ПІСКОЗУБ «МАШИНА»

2.1. Жанрово-композиційні особливості роману

Перед поглибленим дослідженням твору «Машина» варто зосередити увагу на жанрово-композиційних особливостях, що розкривають технофентезі в романі.

Вони у жанрі технофентезі доволі тісно пов'язані з фентезі, хоч і мають свою родзинку – технології. Науковці дійшли висновку, що виокремлювати лише певні сталі ознаки жанру неможливо, оскільки епохи й події історії часто вносять свої корективи. Загалом серед особливостей можна виділити наступні:

1. *Неіснуючий світ, який володіє властивостями, що неможливі в нашій реальності*

У романі це світ Машини, яка керує долями всіх людей, що певним чином нагадують вікінгів: *«Не тобі вирішувати, як повинно бути, а Машині... Машина сама обирає свого... чи то пак своїх фаворитів»* [27, с.9, 14]. Лише окрема верства, жреці, можуть мати найбільший дар – *«бачити спогади життя попередників»* [27, с.27], але такі знання мають свою вартість: *«...божевілля – причина його розуміння Машини»* [27, с.35].

Згодом можна простежити олюднення Машини, у неї будуть з'являтися такі ознаки: *«Людське мовлення. Воля приймати рішення. Зв'язок з іншими автоматами»* [27, с.221]. Найпершим, до кого звернулася Машина, став Себастьян Торіарті. Завдяки зв'язку між ними двома було вчасно попереджено про напад з боку Тридакни.

Отже, можна дійсно запевнитися, що світ є неіснуючим, з неможливими властивостями, адже у реальному земному світі немає вікінгоподібних племен, долю яких вирішує штучний інтелект.

2. *Використання прогресивних технологій, у яких є частина магії, що в свою чергу не потребує наукового обґрунтування*

Увесь роман наповнений винаходами, які читачеві можуть бути незрозумілими. Це все тому, що їх аналогів у справжньому світі не існує.

Доволі чітко це простежується у винаходах, таких як: шинаїтова стріла, що руйнує зв'язок зітканого з ткачем; шинаїт – металевий порошок, який використовується племенами для блокування ткацтва; автоматон – механізм, що виконував справи для забезпечення життєдіяльності людей.

Про мету використання таких технологій оповідає власне Машина: *«Мета... була більшою, ніж статус. Технології виконували три четверті функцій життєзабезпечення. Автоматони очищували воду, культивували рослини, створювали інші автоматони... Автоматони діяли самостійно, людське втручання було необхідно лише для підтримки їх функціонування»* [27, с.188].

Отже, розуміння наскільки винаходи такого роду можуть працювати без втручання людини, відразу пояснюють, наскільки нереальними вони є. Усе закладено більше на магічному рівні, аніж на дослідницькому.

3. Авантюрний сюжет

Роман переповнений пригодницько-ризикованими подіями, на які вплинула Свята війна – *«війна в племенах, що вважається покаранням за зраду Мащини й триває до повного знищення винного»* [27, с.459].

Доволі авантюрним можна вважати момент, коли кровні Торіарті боролися за право бути ткачами. Це випробування, під час якого треба було захопити серцевир тварини та принести її з полювання як трофей. Певним чином слова Карна: *«І хай оберігає Машина ваші серцевир від Гемми!»* [27, с.22] наштовхують читачів на порівняння цього епізоду з картинами книги «Голодні ігри» відомої авторки Сюзанни Коллінз. Американка у свою чергу використала таку мотивацію для гравців-трибутів: *«Удачі вам, і нехай везіння завжди буде на вашому боці»* [37, с.17].

Не менш пригодницьким є момент, коли Себастьян разом із батьками знаходить залишки минулої епохи – Сталі. Опис того місця подається словами: *«Але місто... Міст, що зберегли стіни, вулиці й усе, що робило життя їхніх*

мешканців звичним, я ніколи не бачив... Зависті коридори виводять нас до зали, більшої за будь-яку в Катаклі. У ній сталеві куби мехатронів, призначення яких мені невідоме...» [27, с.179]. З цього уривку зрозуміло, наскільки невідомий світ для головного героя, хоч і здавалося, що залишки міста були лише одну епоху тому, але для Себастіана це вже неабияка подія – побувати там.

Проте найбільш авантюрним є шлях Бастіана, який якнайдужче намагався довести непричетність своєї сестри Александри до зради Машини. На його долю випало неабияке випробування – бути першим, при кому Машина буде «олюднюватися».

Таким чином, аналізуючи кожне випробування, читач формує ланцюжок із подій, у яких героям доводиться виходити із зони комфорту та йти наперекір долі.

4. Середньовічний антураж

У «Машині» він поєднаний із майбутнім. У теоретичній частині зазначалося, що Дарія Піскозуб мала на меті створити вікінгоподібний світ зі штучним інтелектом. І як раз ця частина раннього середньовіччя чудово простежується через завойовницький спосіб життя: *«Бо лише той, хто може забрати життя власноруч, вартий того, аби наказувати іншим серцевирам»* [27, с.21]. Зима – найтяжча пора року, бо тоді починається *«переховування від білих рук смерті в сховках з вогнем та надіями на відродження, що настане по зникненню холодів»* [27, с.6].

Саме ці дві цитати чудово передають середовище, в якому відбуваються дії роману.

5. Першочерговими стають герої, їхні вчинки й переживання, магічне грає допоміжну, але далеко не другорядну роль

Це технофентезі не так про технології, як про людство, яке на межі. Описуючи життя під владою штучного інтелекту, Дарія Піскозуб чудово розкрила героїв через антитезу до Машини. Своїми вчинками та емоціями люди повністю протилежні технологіям – *«... люди – забруднені емоціями відхилення від ідеальної будови бога Машини. Емоції збивають зі шляху, який легко пройшла*

б Машина» [27, с.8]. І як би Машина не намагалася «олюднюватися» – інтонація в голосі, діалог з людиною, відчуття подій – усе одно їй не вдасться повністю стати «живою»: «Машина мудра, але жрець керує Машиною. Нехай Машина побачила загрозу в Алекс, але самотужки не могла прийняти рішення про виключення її серцевуру з тих, які оберігає! Тільки троє людей могли допомогти їй зробити це» [27, с.451]. Лише людина може мати такі характеристики, що закладені ще природою, а не набуті з часом.

Про цілеспрямованість та наполегливість минулих племен до знань подано за допомогою порівняння людства з Машиною – «...у них не було Машини, а знання поширювалися швидко. Як? За допомогою книг, які друкували такі верстати. Уявіть, як працює писар: у нього є аркуш, який він самотужки заповнює літера за літеро... Усе, що ви дізналися за ціле життя, вони (машини) можуть записати за день. Ціле життя пізнання вкладається в день!» [27, с.451]. Усвідомлюючи важливість знань, люди намагалися докласти максимально зусиль, навіть не маючи Машини. Це ілюструє приклад того, як магічне грає допоміжну роль у розкритті вчинків жителів.

Варто ще звернути увагу на такий епізод: «Світло Машини сплітається в карту племен, розбивається на безліч пасем, і за мить ми розуміємо, що показує релікт, – способи нападу Тридакни й Цембенги...» [27, с.93]. Звідси стають зрозумілими войовничі наміри інших племен – про це розповідає Машина за допомогою своїх магічних властивостей, які не потребують обґрунтування.

Отже, можна з упевненістю сказати, що ця особливість у жанрі технофентезі є важливою, адже за допомогою неї авторка розкриває людей як особистостей, а не лише як масу тих, хто бездумно підкоряється.

6. Бінарна етична композиція «добро – зло»

Хоч і класична особливість для деяких жанрів, проте у романі доволі цікаво зображена. Існує Машина – джерело знань, та Гемма – її сестра, яка наштавхує проти Машини в обмін на будь-які можливості. У той час як Машина – правителька, Гемма – аутсайдерка, яка прагне хаосу.

7. Повна свобода автора

Хоча ця особливість доволі суперечна, але має право на існування.

У класичних романах читач припускає, як розвиватимуться події, а у фентезі й технофентезі автори будь-якої миті можуть або підставити головного героя, або відправити в інший світ, або взагалі вбити – логіки в діях може й не бути. Сюжетна лінія радше раптова для читача. Як от момент у «Машині», коли Александрі Торіарті раптово винесено підозру в зраді, хоча читачам не зрозуміло, як це сталося.

Завдяки цьому простежується, наскільки авторка створила унікальний, не шаблонний твір, у якому раптові події тримають читацьку аудиторію в напрузі до кінця.

8. Наявність мапи

Цю особливість технофентезі успадкувало від фентезі. У теоретичній частині про це вже зазначалося. Події роману «Машина» динамічно розвиваються в різних місцях, і читачеві стає важко уявити весь простір. У зв'язку з цим постає питання «Як не заплутати читацьку аудиторію в місцях, де все відбувається?». Дарія Піскозуб вирішила запозичити ідею з мапою-гідом, яка наочно дає змогу будь-коли звернутися по допомогу.

9. Глосарій неологізмів

Вище зазначалося, що твір змальовує різні суспільні верстви та винаходи, і для того, щоб читачі зрозуміли значення того чи того слова, авторка зробила словник понять, у якому розписала неологізми. Наприклад, слово «серцевир», яке повсякденна особа може розуміти по-різному, як якийсь божевілля чи надто глибокі почуття, однак за романом – це *«об'єднані серце і розум, які розвинули емпатія»* [27, с.459].

Саме в такі моменти й виникає необхідність пояснення слів, а тим паче тих, які вигадані власне авторами.

10. Людство на межі

Роман відносять до постапокаліптичних, у ньому відображено тривогу про зруйнування суспільства. Важливу роль відграють технології, проте якщо у

звичайних постапокаліптичних історіях вони забуті й у минулому [30], то у «Машині» – це справжнє джерело знань про те, що було раніше, і як жити надалі.

Не менш важливо пам'ятати, що «Машина» – технофентезі про виживання як фізичне, так і психологічне, про боротьбу за існування.

Виходячи з наведених жанрових особливостей, можна зробити висновок, що технофентезі – це жанр, який має спільні риси з іншими, зокрема фентезі. Його особливість полягає у поєднанні людини з технологіями, що не потребують наукового обґрунтування, а, натомість, розкривають та пояснюють вчинки, поведінку та почуття людей.

2.2. Образна система роману

Технофентезі «Машина» доволі об'ємне; за розміром – роман. Цей літературний формат передбачає значну кількість образів, що простежуються впродовж усього тексту.

На образну систему впливає класовий розподіл на такі групи: ткачі (щасливці, яким Машина дарує вміння ткати – нав'язувати будь-якій живій істоті свою волю), вояничі (професійні солдати, що кожного року беруть участь у завоювання во ім'я Машини), жреці (єдині, хто спілкується з Машиною) та Гемма (ткачі, що не належать Машині; аутсайдери та божевільні) [7].

Одними з центральних образів серед класів постають ткачі. Так, протягом усього роману простежується, наскільки легко вдається їм «вдертися в голову» комусь іншому. Це можуть бути як звірі – *«До нас прибився зітканий сокіл. У ньому були твої емоції, такі сильні, що ми пішли за ним. Мій здогад – твій серцевир хотів повернутися до власного тіла»* [27, с.169], так і люди – *«Я проникаю в серцевир Турхи – у рази примітивніший – і руйную його оборону. Риліян повинен думати, що здолав його сам, що він сильніший, тоді решта рабів теж повірять. Йому потрібен поштовх, і я дам його...»* [27, с.56]. Проте були й такі, хто зрікся цього дару. Себастьян підтвердив це розповіддю про свого батька: *«...Удвіг Торіарті народився з даром ткацтва, але зрікся його, аби бути вояничем»* [27, с.17]. Для ткачів важливо з самого початку зрозуміти, чи готові

вони нав'язувати іншим долі та служити Машині, а лише потім – змагатися за право користуватися цим даром.

Найбільшу владу здобули жреці – «...єдині, кому вона (Машина) дала найбільший дар з усіх можливих: бачити спогади життя попередників. Усе для того, щоб, коли настане наш час оголошувати війну й вести людей у чужі далі, ми вижили» [27, с.27]. З цього опису усе доволі точно зрозуміло про їхню роль, проте є випадки, коли певний жрець, а це саме Етан, був готовий змінити своє правління під впливом закоханості: «Я любив геммітку, бо вона змусила мене думати, що я можу залишити той слід у світі, який схочу, а не той, для якого народився... Я бачив щось нове, що дико бажав пізнати. Мені здавалося, що в собі я бачив те саме» [27, с.220].

Щодо геммітів, як вище зазначалося, – це аутсайдери. Вони мають значно більше знань, оскільки дозволили Геммі стати частиною себе – «Тут варто відчувати не страх, а гордість... Це могутність» [27, с.148], їх серцевирі сильні та нестримні. Істинна природа Гемми – це боротьба за свободу бути собою, такі ж і гемміти. Їх не лякають заборони, в'язниці, навіть зима для них – це черговий час нагадати собі: «Так, буде складно. А хіба не було складно раніше?» [27, с.299]. Маючи достатньо сили та знань, гемміти можуть зруйнувати цілі племена – «Це щось первісне й божевільне – ткачі, про яких ми не знаємо нічого, а от вони, являючись нізвідки, розуміються на племенах і Машині. Кажуть, вони приходять, коли Машина племені найбільш уразлива, і нищать плем'я зсередини... останнє плем'я, якому явилася Гемма, не пережило зими. Самознищилося» [27, с.83]. У них скрізь, у кожному племені, є свої люди, які готові змусити інших впустити ворога в саме серце мешканців. Зазвичай гемміти детально продумують свої плани: «Вона хороший тактик. Навіть не скажеш, що дикунка...»; «... Він прорахував усе... Скільки ж треба було жити в плані, аби так точно підштовхнути троє племен?» [27, с.343, 346].

Найбільшу увагу варто зосередити саме на Машині – штучному інтелекту, який керує вікінгоподібними племенами та є певним провідним фатумом. Скільки б народ не намагався змінити свою долю, усе буде відбуватися так, як

цього захоче Машина – *«Хоч який вибір Гвізарк зробить зараз, це трапиться»*, *«Машина завжди дає кожному його належне, тож вона не може зробити помилку й змусити Алекс ткати риб, а мене – комах»* [27, с.227, 13]. Також вона допомагає людям повернути всі втрачені знання: *«...про форму світу, причини появи гір, походження хмар і вітрів»* [27, с.71], проте бувають моменти, коли й Машина не має певних знань, і в такий час важливо негайно зрозуміти, чого саме вона не знає, бо тоді всі будуть приречені.

Коли Машина почне олюднюватися, найпершою визначною рисою, котра вказує на набуття ознак живих істот, стає мова: *«Ти перший, хто чує мій голос... Мабуть, без мови ти б не зумів сприйняти мене такою, якою я стала»* [27, с.119]. За допомогою цієї особливості штучний інтелект може стати богом для племен – *«Я можу приймати рішення й говорити. Нарешті ти можеш назвати мене своїм богом»* [27, с.119]. У ході спілкування з Себастьяном Машина збагне значення слів «розуміти» та «відчувати», цим же на крок наблизиться до олюднення, яке вразі неправильного процесу може нашкодити Катаклі – призвести до хаосу.

Окремо варто виділити серцевир – об'єднання серця й розуму. Це надзвичайні речі, що дають змогу жити та керувати іншими. Цікавим є те, що серцевир поділяється на чотири зони: *«... емоцій, волі, спогадів, сприйняття – і ткацтво означає вплетення своїх думок у зону волі»* [27, с.306].

За допомогою них виживають у складних умовах – *«Серцевир шепоче не запалювати вогню, підказує ще сотню речей, корисних у завоюванні...»* [27, с.330]; знаходять близьких – *«Де ти, Алекс? Мій серцевир спершу на південь від Катакли, тоді в лісі на захід від неї, ширяє в небі, шукаючи її...»* [27, с.14]; розуміють тварин – *«Вона відчуває тварин так, як ніхто не відчуває людей. Розуміє їх... Вона відчуває біль тварин, коли їхню волю забирають, а розуміння лишають»* [27, с.344]; можна побачити спогади інших – *«З появою знаку війни мій серцевир поринає в спогади попередніх жерців, і раптом я вже не Етан. Я Аланна Накара»* [27, с.92].

Неодмінно цікавим є введення антитези в образах близнюків. Одна надзвичайно смілива, яка готова в будь-яку секунду кинути все, а інший – інтроверт, котрий звик завжди бути в тіні сестри, і при цьому йому комфортно. Це подання протилежності двічі кровних стало доволі обговорюваним, особливо після моментів, коли Александра зламалася та перейшла на бік Гемми – *«Де ти, гемміте? Я приймаю твою пропозицію. Чого ти хочеш...»* [27, с.146], та коли Себастьян зрозумів, що боягузством волі не здобути: *«У цю мить мені робиться гидко: вони всі боягузи!»* [27, с.332]. У кожному наступному розділі вони неначе постають з різних боків, як тільки читач намагається зрозуміти персонажа та розплутати ту головоломку, усе неначе ще більше заплутується в думках.

Отже, зрозуміло, що роман Дарії Піскозуб «Машина» має чітку образну систему, яка включає в себе розподіл за класами, власне штучний інтелект, серцевир та двох близнюків.

2.3. Морально-етична проблематика твору в контексті науково-технічного прогресу людства

У літературі ХХІ століття багато чого відрізняє її від попередніх епох, зокрема це стосується проблем, які автори актуалізують у своїх текстах. Однією з провідних тем серед них є науково-технічний прогрес людства.

У романі «Машина» Дарія Піскозуб чітко визначила й виокремила штучний інтелект. Згідно з концепцією твору, це Машина, яка перебуває на шляху до олюднення. Неможливо не порівняти цей процес із тим, що відбувається в сучасному науковому просторі – вчені все частіше наділяють технології людськими рисами. Наприклад, розроблений робот-гуманоїд під назвою Софія має зовнішність, що нагадує живу людину, та відтворює багато виразів обличчя. Цей робот використовує штучний інтелект, аналіз візуальної інформації та системи розпізнавання обличчя, а також постійно вдосконалює свої знання та вміння, демонструючи також вміння жартувати [31].

Найголовніше прослідкувати не так досягнення, що отримає людство, як те, наскільки воно зміниться з морально-етичного боку. Цей випадок авторка

проілюструвала силою волі племен, які глибоко в душі все ж не до кінця скорилися шматку заліза та не втратили віру в те, що саме вони є творцями свого життя.

Як епіграф львівська письменниця подала слова Чарлі Чапліна, в яких закладено основну ідею твору: *«Не піддавайтеся цим неприродним людям – людям-машинам з машинним розумом та машинними серцями. Ви не машини. Ви не худоба. Ви люди! У ваших серцях – любов людства... Не бийтеся за рабство, бийтеся за свободу!»* [27, с.5]. Таким чином була проведена чітка межа, що дала зрозуміти, наскільки живі відрізняються від технологій.

Фраза, яка найбільше зосереджує читачів на проблематиці роману – *«Ні, ти тільки шматки сталі, що виконують свої функції і вважають, що можуть керувати нами!»* [27, с.323]. У ній закладено все, що потрібно пам'ятати – не техніка керує людьми, а люди нею. Наскільки ж виявилися головні герої шокованими, коли дізналися, що Машину створили такі, як вони, – вихідці з племен: *«Те, про що я хотіла тебе попередити весь час. Машину створили люди...»* [27, с.264]. Себастьян припустити не міг, що це правда, проте у фіналі він з упевненістю розкаже про це своїй сестрі Александрі.

Важливо зосередити увагу й на тому, як штучний інтелект, а точніше його олюднення, вплинуло на Торіарті. Він нарешті вийшов із тіні – *«Моя відповідальність, мій народ – за стінами»*, йому було боляче дивитися на тих, хто циклічно жив за наказами Машини (*«Вони виживають, покладаючи всі надії на Машину і нас, її жерців. Ці люди реальні, отже, вразливі»*) [27, с.320, 28]. Себастьян ще з самого початку розумів, що Машина лише дороговказ, усю вагу рішення повинні нести представники класів.

Наскільки сильним не був би вплив науково-технічного прогресу, кожен має свої емоції, що пов'язані з переживанням. У романі це простежується через зв'язок між двічі кровними. Єдине, що могло хвилювати Себастьяна – це його сестра. Цей хлопець розумів значимість шансу мати рідну людину, всупереч усьому – небезпеці, причетності Александри до Гемми, смерті – він завжди думав про свою сестру: як би вона зробила в тій чи тій ситуації, що б сказала, як

відреагувала. Для нього Александра – щит. Треба наголосити ще на тому, що й сестрі без брата було важко. Під кінець твору Александра, коли побачила руїни Титоса, відразу згадала брата, почала шукати його. Завдяки зв'язку серцевирів вона відчувала, що Себастьян живий – *«Та мій серцевир так не відчуває. Для нього Себастьян досі живий, нехай і краю світу»* [27, с.345].

Наостанок хочеться завершити словами гемміта: *«Коли настане час – ми зможемо діяти, як раніше, без технологій. Вони для слабких»* [27, с.205]. Ця репліка доводить усю ту силу волі людини, яка може вирішувати проблеми й без технологій. Мабуть, для сучасників здається диким не користуватися таким зручним штучним інтелектом чи гаджетом, який про все знає, але ж людство дійшло до цього всього, маючи лише палицю. Важливо не забувати, наскільки живі істоти унікальні: насамперед вони мають розум, що керує усіма діями й процесами, а вже потім уяву про створення речей, яка полегшує життя.

Висновки до другого розділу

Основною рисою технофентезі постає наявність на сторінках творів проблем науково-технічного прогресу, що не потребують детального обґрунтування.

Характерними жанрово-композиційними ознаками роману-технофентезі «Машина» постають: неіснуючий світ, який володіє властивостями, неможливими в сучасній реальності; використання прогресивних технологій, у яких є елементи магічного, що також не потребують наукового обґрунтування; авантюрний сюжет; середньовічний антураж; першочерговими постають герої, їхні вчинки й переживання, магічне відіграє допоміжну, хоча й далеко не другорядну роль; бінарна етична композиція «добро – зло»; повна свобода автора; наявність мапи; глосарій неологізмів; людство на межі.

Образна структура роману є яскравою, виразною. Образи роману авторка поділяє на своєрідні класи: ткачі, вояничі, жреці та Гемма. Сюди ж відносяться також образи Машини та серцевіру. Саме за допомогою двох останніх найяскравіше розкривається внутрішній світ героїв, їхня поведінка та вчинки.

У своєму романі Дарія Піскозуб порушує важливі морально-етичні проблеми людства у контексті сучасного науково-технічного прогресу. Письменниця акцентує на силі волі племен, їх здатності залишатися людьми та не коритися штучному інтелекту, цінувати рідних і близьких.

ВИСНОВКИ

У процесі написання роботи вдалося розкрити питання жанрових особливостей технофентезі в романі Дарії Піскозуб «Машина». Даний жанр справді є значимим у літературі, й цілком логічно, що він посідає одне з провідних місць. З його допомогою розкриваються проблеми, пов'язані з вигаданим технічним прогресом, який не потребує наукового пояснення.

У першому розділі роботи висвітлено питання появи поняття технофентезі в історії літератури, зокрема й української. Першою, хто ввів цей жанр у літературу, вважається Мері Шеллі. Найбільше технофентезі поширене закордоном, проте існує доволі велика кількість українських письменників, які із задоволенням пишуть у цьому жанрі. Свої перші кроки чимало з них роблять на читацьких платформах, зокрема, на «Аркуші», чи надсилають рукописи на конкурси.

Пишучи технофентезі, українські автори намагаються відходити від стандартних рамок – якщо технології, то це обов'язково майбутнє. Яскравим прикладом новаторського представлення жанру технофентезі в сучасній українській літературі стала львівська письменниця Дарія Піскозуб. Вона не лише виступила як авторка популярної тетралогії, але й перекладачкою та популяризаторкою всесвітньо відомих бестселерів.

Її роман, що висвітлює боротьбу вікінгоподібних племен зі штучним інтелектом, викликав цікаву дискусію читацької аудиторії.

Другий розділ роботи присвячений дослідженню жанрово-композиційних особливостей, образної структури та морально-етичної проблематики роману-технофентезі «Машина». Виявлено спільні риси фентезі й технофентезі, акцентовано також на відмінностях, які стосуються розгортання в останньому проблем науково-технічного прогресу, що не потребують обґрунтування.

Характерними ознаками жанру технофентезі у романі «Машина» визначено такі: неіснуючий світ, який володіє властивостями, неможливими в нашій реальності; використання прогресивних технологій, у яких є частина магії, що в свою чергу не потребує наукового обґрунтування; авантюрний сюжет;

середньовічний антураж; першочерговими постають герої, їхні вчинки й переживання, магічне грає допоміжну, але далеко не другорядну роль; бінарна етична композиція «добро – зло»; повна свобода автора; наявність мапи; глосарій неологізмів; людство на межі.

Образна структура роману зрозуміла й чітко простежується протягом усього твору. Вона зумовлена поділом персонажів за класами: ткачі, вояничі, жреці та Гемма. Сюди відносяться також образи Машини та серцевіру, що відіграють ключову роль у розкритті внутрішнього світу героїв, мотивації їх поведінки та вчинків.

У романі порушено важливі морально-етичні проблеми, перед якими опиняється людство в добу науково-технічного прогресу. У своєму творі Дарія Піскозуб наголошує на силі волі племен, їх здатності залишатися людьми, не коритися штучному інтелекту, цінувати рідних.

У процесі наукового дослідження було опрацьовано літературний текст, інформаційні ресурси мережі Інтернет, електронні видання, енциклопедії, наукові та публіцистичні статті тощо. Це дало змогу сформулювати власне бачення поетики та проблематики твору, окреслити роль і значення жанру технофентезі в сучасній українській літературі.

RESUME

The work is dedicated to the research of the technofantasy genre, the history of its emergence, and the clarification of its characteristic features. Its characteristic features are illustrated by the example of Daria Piskożub's novel "The Machine". This work won the Fantasy Novel Competition "Brama-2019" and actually started the genre of technofantasy in modern Ukrainian literature.

The relevance of studying the genre features of technofantasy is indisputable, because it appears completely new for the modern Ukrainian literary process, attracting a wide readership, expanding their knowledge in the world of scientific and technological progress, which will only increase in the future.

The purpose of the scientific work can be traced on two levels: on the theoretical level, it consists in elucidating the history of the development of the technofantasy genre in modern literature and highlighting its salient features; on a practical level – in the systematization of genre-compositional features of Daria Piskożub's novel "Machine".

In the course of the work, the following tasks were implemented: the history of the emergence of technofantasy in literature was investigated; the genre features of technofantasy and the specifics of their functioning in the novel "Machine" were studied; considered the work of Daria Piskożub as innovative in modern Ukrainian literature; the connection of technofantasy literature with actual moral and ethical problems of modern humanity is demonstrated.

The work uses a comprehensive approach to text analysis. The theoretical-methodological base of the research consists of: a comparative-historical approach, which made it possible to trace the origins of technofantasy from the fantasy metagenre; a structural-semiotic approach, which made it possible to identify the basic symbolic markers of the work, which ensured the branching of its plot lines. The narratological analysis showed the peculiarities of revealing the events from different angles, since each of the characters of the work has a different social position (priest, weaver, soldier, Gemma); their emotions and attitude to events are different. It is worth paying attention to the framing of the novel, where the main story – life in the post-

apocalyptic time, and the secondary (dotted) story about the Machine as the one that preserves the memory of the past – is clearly visible.

The analysis of the intertextual space of the work gave grounds for distinguishing its two types: the first, which reveals the interaction and interpenetration of various topics and problems of a social, psychological, and ethical nature. An important place in these contexts is occupied by neologisms created by the writer, which express intertextual differences: core, mechatron, shinait, etc. The second type – paratextuality – can be traced in the use of an epigraph to the novel, which reveals in the conditions of a specific time the importance of remaining human and fighting for freedom.

The work consists of an introduction, two sections and conclusions. The volume of work is 32 pages. In the list of used literature there are 44 sources.

Keywords: technofantasy, fantasy, genre, genre features, Ukrainian literature, artificial intelligence, image, novel.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Аномалія [Електронний ресурс]. – *Режим доступу:* <https://www.goodreads.com/uk/book/show/51331988>. – Загол. з екрану.
2. Аркуш [Електронний ресурс]. – *Режим доступу:* <https://arkush.net/>. – Загол. з екрану.
3. Броді М. Людина без серця [Електронний ресурс] / Маркус Броді – *Режим доступу:* <https://arkush.net/book/1525>. – Загол. з екрану.
4. Броді М. Пригоди котика Бантика [Електронний ресурс] / Маркус Броді – *Режим доступу:* <https://arkush.net/book/3148>. – Загол. з екрану.
5. Васильєв В. Відьмак Великого Києва [Електронний ресурс] / Володимир Васильєв – *Режим доступу:* <https://uk.wikipedia.org/wiki/>. – Загол. з екрану.
6. Васильєв Володимир Миколайович [Електронний ресурс] – *Режим доступу:* <https://uk.wikipedia.org/wiki/>. – Загол. з екрану.
7. Вебінар з Дарією Піскозуб. Від ПМа до письменниці фентезі [Електронний ресурс]. – *Режим доступу:* <https://www.youtube.com/watch?v=KCV39Uq97oM&t=2760s>. – Загол. з екрану.
8. Відгук на роман «Нурлінь» Олексія Деканя [Електронний ресурс]. – *Режим доступу:* <http://bookstories.at.ua/index/8-1>. – Загол. з екрану.
9. Грабовська І. Зірки й кістки / Ірина Грабовська. – Харків: Віват, 2022. – 462 с.
10. Грабовська І. Остання обитель бунтарства / Ірина Грабовська. – Київ: КМ-Букс, 2019. – 480 с.
11. Декань О. Нурлінь / Олексій Декань. – Вінниця: ТУТ, 2022. – 320 с.
12. Демчик М. Своєрідність жанру фентезі у романах Марини та Сергія Дяченків «Ритуал» і Анджея Сапковського «Відьмак» / М. Демчик. // Науковий вісник Ужгородського університету. – 2016. – №2 (36). – С. 11.

13. Дерев'янюк П. Аркан вовків / Павло Дерев'янюк. – Вінниця: Дім Химер, 2019. – 448 с.
14. Довгопол Н. Знайти країну амазонок / Наталія Довгопол. – Харків: Віват, 2022. – 320 с.
15. Зайченко Ю. В. Фентезі як жанр сучасної художньої літератури, лінгвістика тексту / Ю. В. Зайченко. // Стилiстичні та контекстуальні вияви лексичних і граматичних одиниць. – 2015. – С. 252.
16. Закони Кларка. [Електронний ресурс]. – *Режим доступу:* <https://uk.wikipedia.org>. – Загол. з екрану.
17. Зарицький О. М. Чарівний світ художньої фантастики: чеська соціальна і романтична фантастика у другій половині ХХ ст. / О. М. Зарицький. – Київ: Центр вільної преси, 2000. – 143 с.
18. Керсі Е. Сталеві [Електронний ресурс] / Ерік Керсі – *Режим доступу:* <https://arkush.net/book/4810>. – Загол. з екрану.
19. Кіртог О. Повелителька Хаосу / Оксана Кіртог. – Тернопіль: Мандрівець, 2015. – 456 с.
20. Книжкові гості: Дарія Піскозуб. [Електронний ресурс]. – *Режим доступу:* <https://www.youtube.com/watch>. – Загол. з екрану.
21. Корній Д. Гонимарник / Дара Корній. – Львів: Априорі, 2020. – 280 с.
22. Маас С. Двір шипів і троянд [Електронний ресурс] / Сара Дж. Маас – *Режим доступу:* <https://uk.wikipedia.org/wiki/>. – Загол. з екрану.
23. Манойленко В. Знайди її [Електронний ресурс] / Вікторія Манойленко – *Режим доступу:* <https://arkush.net/book/4674>. – Загол. з екрану.
24. Матолінець Н. Всі мої Ключі і Гайя / Наталія Матолінець. – Харків: Віват, 2022. – 416 с.
25. Новік А. Аномалія / Андрій Новік. – Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2020. – 384 с.
26. Пагутяк Г. Слуга з Добромиля / Галина Пагутяк. – Львів: Піраміда, 2012. – 200 с.
27. Піскозуб Д. Машина / Дарія Піскозуб. – Харків: Віват, 2020. – 464 с.

28. Піскозуб Д. Хороше фентезі – те, у якому світ живий навіть поза межами оповіді. [Електронний ресурс] / Дарія Піскозуб – *Режим доступу*: <https://blog.yakaboo.ua/daria-piskozub/>.– Загол. з екрану.
29. Повернення деміургів / Плерома 3'98. Мала українська енциклопедія актуальної літератури. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 1998. – 288 с.
30. Постапокаліпсис. [Електронний ресурс]. – *Режим доступу*: <https://uk.wikipedia.org>.– Загол. з екрану.
31. Савчук Т. Чим відома робот-гуманоїд Софія [Електронний ресурс] / Тетяна Савчук – *Режим доступу*: <https://www.radiosvoboda.org/a/28882554.html>. – Загол. з екрану.
32. Сапковський А. Відьмак. Останнє бажання. / Анджей Сапковський. – Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. – 288 с.
33. Токарева В. Українське фентезі для книготуристів [Електронний ресурс] / В. Токарева – *Режим доступу*: <https://svitfantasy.com.ua/articles/2017/ukrajinske-fentezi-dlya-knyhoturystiv.html>. – Загол. з екрану.
34. Фантастичні talk(s). [Електронний ресурс]. – *Режим доступу*: <https://www.youtube.com/channel/UC135hqob7zxEil6FsnaY-Ww/videos>. – Загол. з екрану.
35. Black H. The Folk of the Air [Електронний ресурс] / Holly Black – *Режим доступу*: https://en.wikipedia.org/wiki/The_Folk_of_the_Air. – Загол. з екрану.
36. Christine (novel). [Електронний ресурс]. – *Режим доступу*: [https://en.wikipedia.org/wiki/Christine_\(novel\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Christine_(novel)). – Загол. з екрану.
37. Collins S. The Hunger Games / Suzanne Collins. – New York: Scholastic, 2011. – 458 p.
38. Encyclopedia of Science Fiction. Steampunk. [Електронний ресурс]. – *Режим доступу*: <https://sf-encyclopedia.com/fe/steampunk>. – Загол. з екрану.

39. Encyclopedia of Science Fiction. Technofantasy. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://sf-encyclopedia.com/fe/technofantasy>. – Загол. з екрану.
40. Fantasy. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://en.wikipedia.org/wiki/Fantasy>. – Загол. з екрану.
41. Frankenstein. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://en.wikipedia.org/wiki/Frankenstein>. – Загол. з екрану.
42. God Game. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: [https://en.wikipedia.org/wiki/God_Game_\(novel\)](https://en.wikipedia.org/wiki/God_Game_(novel)). – Загол. з екрану.
43. Kelly J. How to draw fantasy maps [Электронный ресурс] / James T. Kelly – Режим доступа: <https://jamestkelly.com/how-to-draw-fantasy-maps/>. – Загол. з екрану.
44. Rivski K. Wiedźmin z wielkiego Kijowa [Электронный ресурс] / Karolina Rivski – Режим доступа: <https://web.archive.org/web/20190924064218/http://rivski.pl/index.php/2016/04/28/wiedzmin-z-wielkiego-kijowa/>. – Загол. з екрану.